

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШІНСЬКОГО»

КЛЕНЧУ АЛІНА МИКОЛАЇВНА

УДК 159.942+159.922.8+159.9.072

**ЕМОЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ АТРАКТИВНОСТІ ТА ЇХ
КОРЕКЦІЯ У ДІВЧАТ СТАРШОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Чебикін Олексій Якович,
Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського,
ректор, завідувач кафедри теорії та методики практичної
психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Каліна Надія Федорівна,
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського,
завідувачка кафедри глибинної психології
та психотерапії;

кандидат психологічних наук, доцент
Колот Світлана Олександрівна,
Одеський національний політехнічний
університет,
завідувачка кафедри соціальної роботи
та кадрового менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «25» червня 2011 р. о 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий 24 травня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кузнецова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У часи активних суспільних перетворень та трансформації міжособистісного пізнання у бік його віртуальної опосередкованості особливої актуальності набуває соціальна контактність суб'єктів безпосереднього спілкування на тлі їх індивідуальної привабливості, довірливості та позитивної емоційної взаємодії. З огляду на це постає необхідність вивчення атрактивності, яка характеризує дану здатність особистості.

Проблема атрактивності в психології переважно розглядалась на рівні спроби розкриття її змісту (В.П. Зінченко, Б.Г. Мещеряков, О.М. Степанов та ін.) або опосередковано у переліку властивостей особистості, важливих для соціально-психологічної та педагогічної діяльності (Н.Ю. Васильєва, Е. Зеєр, Л.Ж. Караванова, Л.С. Куренчук, Г.О. Першко, І.М. Юсупов та ін.).

Як у вітчизняній, так і у зарубіжній психології науковці нерідко досліджують феномен атрактивності, по-суті, обираючи такі синонімічні чи близькі поняття, що описують дану властивість, як міжособистісна привабливість, симпатія, чарівність та ін. (О.І. Агеїчева, О.О. Бодальов, Т.В. Данильченко, Н.В. Казарінова, І.С. Кон, Д. Майєрс, М.М. Обозов та ін.). Ряд вчених під атрактивністю розуміють суто зовнішню привабливість (Е. Аронсон, С.М. Журавльова, Л.Ж. Караванова, М. Кук, Е. Ласкі, Н. Лівсон, Д. Незлер, К.Г. Нестерова-Малікова, Д.Л. Патзер, Х. Райс, І. Сільверман, Х. Сігал та ін.). Інші фахівці для означення вивчаемого феномена використовують термін “атракція”, роблячи акцент не на процесуальній характеристиці останньої, а на стійких психологічних характеристиках особистості, що її обумовлюють (А. Інгліш, Л.Я. Гозман, З.О. Кіреєва, А.П. Ребер та ін.).

Такі різні підходи до розуміння атрактивності суттєво ускладнюють процес пізнання та визначення сутності даного феномена, незважаючи на його актуальність для різних галузей сучасної психології як в теоретичному, так і в прикладному плані.

Важливості та актуальності набуває дослідження особливостей атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці, що зумовлене необхідністю упередження виникнення та психокорекції небажаної фрустрованості, депресивності та невротичності, пов'язаних з її усвідомленням. За даними Л.І. Божович, І.С. Кона, С.Д. Максименко, Ю.О. Миславського, В.Ф. Моргуна, Р.Ф. Пасічняка, О.В. Толстих, Д.І. Фельдштейна та інших, даний віковий період є оптимальним для самопред'явлення юнаків та дівчат, і відповідно, найбільш сприятливим для актуалізації та корекції особливостей атрактивності.

Саме ці та інші міркування обумовили вибір теми дисертаційного дослідження “Емоційно-комунікативні особливості атрактивності та їх корекція у дівчат старшого юнацького віку”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до тематичного плану наукових досліджень у рамках наукової теми кафедри теорії і методики практичної психології

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського «Теоретико-методологічні основи становлення особистості психолога в системі фахової підготовки» (номер держреєстрації 0109U000192). Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 9 від 24.04.2008 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки й психології в Україні (протокол № 2 від 31.03.2009 р.). Автором досліджувались особливості атрактивності та їх корекція у студенток – майбутніх психологів.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати й емпірично вивчити емоційно-комунікативні особливості атрактивності та розробити систему їх психологічної корекції у дівчат старшого юнацького віку.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу психологічних джерел уточнити сутність поняття атрактивності та виділити симптомокомплекс її характеристик; узагальнити дані про соціально-психологічні чинники розвитку атрактивності та визначити ознаки, що характеризують її у дівчат в період юнацтва.

2. Створити психодіагностичний комплекс для дослідження емоційно-комунікативних особливостей атрактивності та пов'язаних з нею індивідуально-психологічних властивостей особистості дівчат.

3. Дослідити кореляційні взаємозв'язки між показниками атрактивності та індивідуально-психологічними властивостями особистості.

4. Визначити та охарактеризувати основні фактори, що обумовлюють специфіку атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці.

5. Розробити та апробувати систему психологічної корекції емоційно-комунікативних особливостей атрактивності у дівчат в період юнацтва.

Об'єкт дослідження – атрактивність як властивість особистості дівчини старшого юнацького віку.

Предмет дослідження – емоційно-комунікативні особливості атрактивності та умови їх психологічної корекції у дівчат в старшому юнацькому віці.

Гіпотеза ґрунтується на тому, що атрактивність у дівчат в старшому юнацькому віці представлена певним симптомокомплексом різних особистісних особливостей. При цьому серед них провідними є емоційно-комунікативні. Визначивши останні, у співвідношенні з іншими властивостями особистості, ми зможемо виділити фактори специфіки атрактивності у дівчат в період юнацтва та знайти адекватні підходи до психологічної корекції її особливостей.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні підходи, які можуть прямо чи опосередковано виступати засадами для системного дослідження атрактивності. Це, насамперед, концептуальні дані з генетичної психології (С.Д. Максименко), психології індивідуальності (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, В.С. Мерлін, О.П. Саннікова, Л.М. Собчик та ін.), про механізми

емоційної регуляції (В.К. Вілюнас, Б.І. Додонов, О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін та ін.), теорії, що розглядають різні аспекти соціальної перцепції: міжособистісне сприймання (Г.М. Андрєєва, О.О. Бодальов, Є.І. Головаха, Г.А. Ковальов, В.О. Лабунська, Т. Ньюком, Н.В. Паніна, В.А. Семиченко та ін.), змістовні характеристики міжособистісної привабливості, тяжіння, симпатії, емпатії, дружби, кохання (Ю.Є. Альошина, Н.Ф. Каліна, Н.Л. Коломінський, С.О. Колот, І.С. Кон, В.Ф. Моргун, М.М. Обозов, В.В. Столін та ін.), моделі атракції та фактори, що її детермінують (Е. Аронсон, Е. Бершейд, Д. Бірн, Л.Я. Гозман, К. Дайон, С. Дак, Н.В. Казарінова, В.П. Казміренко, З.О. Кіреєва, О.Г. Коваленко, Д. Клор, В.Н. Куніцина, Д. Левінгер, М. Лернер, А. Лотт, Б. Лотт, З. Рабін, П. Розенблат, В. Стробе, В.М. Фомічова, Т. Хьюстон та ін.).

Методи дослідження. У роботі використовувався комплекс методів дослідження, що включає: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення теоретико-методичних підходів та експериментальних результатів, що містяться в наукових літературних джерелах), емпіричні (спостереження, опитування, тестування, контент-аналіз, констатуючий та формуючий експеримент), методи статистичної обробки даних дослідження (порівняння незалежних вибірок, кореляційний та факторний аналіз) з використанням комп'ютерної програми SPSS 9.0 for Windows.

Для діагностики характеристик атрактивності у роботі застосовані спеціально розроблені: опитувальник “Атрактивність жінки” для дослідження уявлень дівчат про актуальність, природу, чинники, що сприяють або перешкоджають розвитку атрактивності, визначення видів та рівнів самооцінки досліджуваної властивості; шкала “Оцінка характеристик атрактивності” та адаптована процедура визначення самооцінки Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн “Розміщення себе на шкалах атрактивності”. Для дослідження індивідуально-психологічних властивостей дівчат застосовувались такі психодіагностичні методики: “Діагностика емоційної зрілості” О.Я. Чебикіна; “Фрайбургський особистісний опитувальник” (FPI) форма “В” в адаптації А.О. Крилова та ін.; тест-опитувальник “Загальна емоційна спрямованість особистості (типи ЗЕС)” Б.І. Додонова; методика дослідження гендерної ідентичності особистості С. Бем (МІГІ).

Базою дослідження виступили Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського та Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Вибірку склали 326 студенток (переважно віком 17-18 років).

Наукова новизна одержаних результатів:

– *уперше* атрактивність розглядається як інтегральна властивість особистості, що виявляється у здатності викликати позитивне емоційне ставлення, інтерес, симпатію та довіру в оточуючих людей; експліковано та описано симптомокомплекс її характеристик, серед яких, наряду з іншими, провідними виступають емоційно-комунікативні (зовнішня привабливість, оптимістичність, експресивність,

впевненість в собі, доброзичливість, відкритість, комунікабельність, щирість, культурність та ін.); теоретично обґрунтовані та емпірично виявлені чинники, що сприяють і перешкоджають розвитку атрактивності; описано види самооцінок атрактивності та їх рівні; встановлено фактори специфіки атрактивності у дівчат старшого юнацького віку (фемінність, андрогінність, екстравертованість, агресивність, емоційна лабільність, експресивність, емпатичність, товарииськість, відкритість, самооцінка атрактивності та ін.).

– *розширено й доповнено* уявлення про специфіку індивідуально-психологічних властивостей особистості дівчат старшого юнацького віку, що пов'язані з емоційно-комунікативними особливостями атрактивності.

– *дістало подальшого розвитку* знання з проблематики атрактивності та її особливостей у дівчат в процесі онтогенезу.

Практичне значення роботи полягає в створенні психодіагностичного інструментарію та визначенні методів дослідження атрактивності, розробці та апробації системи психологічної корекції, спрямованої на актуалізацію, усвідомлення та виявлення атрактивності у дівчат в період юнацтва.

Результати теоретико-емпіричного дослідження були втілені в навчально-виховний процес Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (акт № 6 від 22.11.10 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка про впровадження від 09.03.11 р. № 1118/01-30/28), у психокорекційній роботі спеціалістів Інституту глибинної психології та методів психокорекції (м. Одеса) (акт № 1 від 14.02.11 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційного дослідження висвітлювалися на Міжнародній практичній конференції “Особистісне зростання та гуманізація відносин між поколіннями” (м. Полтава, 2007 р.), Міжнародній практичній конференції “Теоретико-методологічні та прикладні проблеми педагогічної взаємодії” (м. Одеса, 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 30-річчю кафедри психології ПНПУ імені В.Г.Короленка “Суб’єктно-особистісні виміри психологічної освіти” (м. Полтава, 2010 р.), Всеукраїнському науково-практичному семінарі “Психолого-педагогічні проблеми творчого та духовного розвитку особистості в сучасному освітньому просторі” (м. Полтава, 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Толерантність як основа соціальної безпеки” (м. Одеса, 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості фахівців гуманітарного спрямування: зміст, форми та методи підготовки” (м. Хмельницький, 2010 р.), Всеукраїнській науковій конференції “Перші Сіверянські соціально-психологічні читання” (м. Чернігів, 2010 р.), на засіданнях кафедри теорії та методики практичної психології, на науково-методологічних семінарах Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2006-2010 р.р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 8-ми публікаціях, 4 з яких надруковані у фахових наукових виданнях, затверджених переліком ВАК України.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 178 сторінках. Загальний обсяг роботи – 250 сторінок. Текст дисертації містить 16 таблиць, 43 малюнка, 3 додатки на 50 сторінках. Список літературних джерел включає 218 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, визначено мету, сформульовано завдання, об'єкт, предмет та гіпотезу дослідження, вказано використані методики, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, наведено дані про апробацію результатів і публікації за темою дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічний аналіз проблеми атрактивності у дівчат старшого юнацького віку» наведено сучасні підходи до розуміння сутності феномена атрактивності, на основі яких уточнено зміст поняття, виділено основні тенденції дослідження особливостей атрактивності, розкрито соціально-психологічні фактори її розвитку, розглянуто психологічні особливості дівчат старшого юнацького віку, що характеризують їх емоційні та комунікативні властивості.

У результаті теоретико-методологічного аналізу літератури умовно виділено чотири підходи до вивчення атрактивності. Перший підхід полягає у лінгвістичному аналізі поняття, оскільки проблема визначення його змісту ускладнена неоднозначністю тлумачення в різних мовах. Серед розмаїття понять, що торкаються даного феномена (рос. “обаятельность”, укр. “чарівність”, “привабливість”, “принадність”) більш універсального поширення набули іншомовні еквіваленти перекладу (франц. “attractivité”, нім. “attraktivität”, англ. “attractiveness” та ін.), які, до того ж, вказують на семантичну близькість вивчаємого поняття, перш за все, з атракцією (К. Dion, E. Lasky, N. Livson, H. Reis, J. Nezler, L. Wheeler, G. L. Patzer та ін.). У другому підході ставиться акцент на виявленні природи атрактивності, що має вроджений, несвідомий характер (О.І. Агеїчева, Дж. Болен, Р. Джонсон, Р.П. Єфімкіна, Н.Ф. Каліна, Е. Нойман, К. Естес та ін.). За третім підходом під атрактивністю розуміється зовнішня привабливість, що представлена невербальним компонентом комунікації (Е. Аронсон, С. Васильов, В.І. Кочнев, М. Кук, Х. Райс, І. Сільверман, Х. Сігал, В. Суемі, А. Фернхем, Т. Хьюстон та ін.). В рамках четвертого підходу атрактивність розглядається як властивість об'єкту атракції, що виявляється в ході соціально-перцептивної взаємодії (О.О Бодальов, Л.Я. Гозман, Н.В. Казарінова, В.М. Куніцина, О.Г. Коваленко, М.М. Обозов, Ю.О. Приходько, В.В. Столін, В.М. Фомічова та ін.).

Проаналізовані вище теоретичні підходи та концепції дають підстави розглядати атрактивність як інтегральну властивість особистості, що виявляється у здатності викликати позитивне емоційне ставлення, інтерес, симпатію та довіру в оточуючих людей.

Теоретичним підґрунтям при розгляді атрактивності як інтегральної властивості особистості стали положення теорії інтегральної індивідуальності В.С. Мерліна. Це дозволило розглядати атрактивність на різних рівнях індивідуальності: нейродинамічному (особливості нервової системи та властивості конституціонального характеру) та психодинамічному (екстраверсія-інтроверсія, чутливість, емоційна лабільність-стабільність, агресивність та ін.); рівні властивостей особистості (впевненість у собі, щирість, спрямованість особистості, комунікативні навички та ін.); рівні соціально-психологічних характеристик (якості, що формуються у групі: довірливість, емпатійність, товариськість та ін.; якості, що пов'язані із соціальною поведінкою та позицією особистості: доброзичливість, схильність до співробітництва-лідерства, індивідуальний стиль самовираження, гнучкість поведінки та ін.). При цьому, атрактивність описується симптомокомплексом властивостей, який складають характеристики, що мають специфічні ознаки на всіх рівнях індивідуальності та представляють основні сфери особистості (когнітивна, емоційна, комунікативна, мотиваційна, вольова). За даними Л.Я. Гозмана, Ю.О. Гоцевої, Т.В. Данильченко, Є.П. Ільїна, І.С. Кона, Г.М. Лактіонової, Д. Майерса, М.М. Обозова, М.В. Сафонової, Т.М. Титаренко та інших, провідними у симптомокомплексі атрактивності дівчат у період юнацтва є саме емоційно-комунікативні особливості (соціальний інтелект, спрямованість на підтримання стосунків, товариськість, емпатичність та ін.).

Встановлено, що у спеціальній літературі обумовленість розвитку атрактивності у дівчат старшого юнацького віку вивчається в загальному контексті соціально-психологічних чинників становлення особистості в цей період. Відтак, за результатами аналізу досліджень Л.І. Божович, Л.С. Виготського, І.С. Кона, Г. Крайга, І.Ю. Кулагіної, О.М. Леонтєва, В.Ф. Моргуна, В.С. Мухіної, Р.Ф. Пасічняк, О.В. Толстих, Д.І. Фельдштейна, О.Я. Чебикіна та ін., чинники розвитку атрактивності умовно поділяються на внутрішні й зовнішні. До внутрішніх відносяться індивідуально-типологічні особливості та психологічні новоутворення юнацького віку (формування адекватної «Я-концепції», особистісне та професійне самовизначення, ідентифікація зі світом дорослих та гендерна ідентифікація та ін.); до зовнішніх – економічні (матеріально-побутові) та соціокультурні (умови соціалізації, якість соціальних контактів, сімейних відношень та ін.).

Аналіз літературних джерел показав, що до числа важливих соціально-психологічних чинників розвитку вивчаємого феномена також можна віднести визнання оточенням атрактивності дівчини, позитивні реакції на її самопред'явлення. В цьому аспекті можна виділити дві основні тенденції у

дослідженні закономірностей формування такого сприйняття. Перша тенденція пов'язана з тим, що образ атрактивності виявляється неусвідомлено в процесі міжособистісного пізнання (за механізмом формування уявлень в імпліцитній теорії особистості) (С.В. Абрамова, О.І. Агеїчева, Г.М. Андрєєва, Дж. Брунер, С. Еш, С. Московічі, Н.М. Смірнова та ін.); друга тенденція полягає в експлікації комплексу характерних ознак об'єкта, що обумовлюють атрактивність, та розгляді особистісних якостей суб'єкта, які визначають сприймання образу атрактивності (О.О. Бодальов, Л.Ф. Бурлачук, Л.В. Матвєєва, К.К. Платонов, О.Г. Шмельов та ін.). Встановлено, що суб'єкт сприйняття є носієм особистісних якостей, які впливають на оцінювання характеристик об'єкту (образу атрактивності). Серед них важливими є рівень самооцінки, самоприйняття, ступінь впевненості в собі, загальне відношення до себе та інших (рефлексивність, самокритичність, сенситивність, толерантність, емпатичність та ін.) (Г.М. Андрєєва, О.О. Бодальов, Л.Я. Гозман, Т. Ньюком, К.М. Рєзніков, В.В. Столін та ін.). Саме ці дані стали теоретичним підґрунтям для подальшого емпіричного дослідження симптомокомплексу характеристик атрактивності дівчат.

У другому розділі «Емпіричне дослідження емоційно-комунікативних особливостей атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці» розроблено стратегію емпіричного дослідження, описано умови організації та процедуру проведення констатуючого експерименту, представлені результати кореляційного та факторного аналізу даних, що визначають: симптомокомплекс провідних характеристик атрактивності, характер взаємозв'язку особливостей атрактивності зі спектром інших особистісних якостей досліджуваних, факторів специфіки атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці.

Дослідження проводилось у три етапи. На першому (підготовчому) етапі відбувалося планування змістової сторони роботи, визначення репрезентативної вибірки, пошук, адаптація та апробація психодіагностичного інструментарію. Вибір відповідних методик визначений їхньою адекватністю цілям і завданням дослідження. Другий етап спрямований на проведення емпіричних процедур. Було обстежено 326 студенток, переважно, віком 17-18 років. На третьому етапі проводився кількісний та якісний аналіз отриманих даних. Для статистичної обробки результатів використовувався комплекс методів математичної статистики, що дозволяють визначити: середнє значення, t-критерій Стьюдента, особливості кореляційних взаємозв'язків та факторний розподіл. Для кореляційного та факторного аналізу була застосована комп'ютерна програма SPSS, версія 9.0.

Для дослідження уявлень дівчат про актуальність, природу, чинники, що сприяють або перешкоджають розвитку атрактивності, встановлення якості сімейного та художньо-естетичного виховання, визначення видів та рівнів самооцінки досліджуваної властивості було розроблено опитувальник «Атрактивність жінки». Дані, що отримано за його допомогою, вказують на високу

усвідомленість дівчатами актуальності проблематики атрактивності (66% вибірки), важливе значення вивчаємої властивості для різних сфер повсякденного життя, в цілому (73,3%), та впливу на досягнення успіху в особистому житті досліджуваних, зокрема (59,7%). З приводу поглядів на природу атрактивності, 52% вибірки вважає, що вона іманентно закладена у вигляді задатків, для розвитку якої необхідні сприятливі умови соціалізації; 18% дівчат розуміють під атрактивністю суто природжену властивість, що виявляється неусвідомлено; 20% обстежуваних вважають, що вона набувається під дією соціальних умов (сім'ї, школи, неформальних об'єднань, ЗМІ, етносу та ін.). При визначенні рангових переваг чинників, що перешкоджають розвитку атрактивності, встановлено, що найбільшому опору сприяють низька самооцінка та її наслідки (невпевненість в собі, незадоволення / неприйняття своєї зовнішності) ($x=3,1$), наявність комплексу неповноцінності ($x=3,2$) та неефективність вербального і невербального спілкування (неконтактність, дистанційованість, бар'єри в спілкуванні) ($x=4,6$). У ході опитування також визначено, що, у своїй більшості, дівчата оцінюють рівень власного художньо-естетичного виховання як достатній (81,5%), а умови сімейного виховання як емоційно-комфортні (76,7%).

Результати дослідження також дозволили виділити певні види самооцінки атрактивності у дівчат: загальну (відчуття себе атрактивною взагалі) й ситуативну (відчуття себе атрактивною ситуативно, при спілкуванні з окремими людьми та ін.) та описати їх рівні (високий, середній та низький). Для сукупної вибірки дівчат переважає високий рівень самооцінки ситуативної (67%) та середній рівень самооцінки загальної атрактивності (69,9%). Це може пояснюватись більшою гнучкістю ситуативної атрактивності та варіативністю її проявів. Прослідковано чітку залежність між високою якістю родинного виховання та переважанням серед дівчат високого та середнього рівня самооцінки за вказаними видами атрактивності, що свідчить про сприятливий вплив гармонійного сімейного клімату на її розвиток.

Для емпіричного вивчення симптомокомплексу атрактивності враховувались попередні дані про основні тенденції у його дослідженні, а саме: аналіз соціальних уявлень дівчат про ознаки, що характеризують жінку з виразною атрактивністю (образ атрактивності). Для експлікації ознак, що характеризують цей образ було проведено контент-аналіз нестандартизованих словесних звітів (творів), який дав можливість розкрити уявлення дівчат про психологічний простір та різноманітність відтінків досліджуваної властивості. Одержана інформація була використана для побудови шкали "Оцінка характеристик атрактивності", оскільки серед наявного психодіагностичного інструментарію методик, що діагностують експліковані показники атрактивності, не було виявлено.

У результаті роботи із розробленою шкалою визначено симптомокомплекс атрактивності, що представляє собою 10 найсуттєвіших характеристик в образі жінки, серед яких провідними є емоційно-комунікативні: зовнішня привабливість,

жіночність, оптимістичність, експресивність, впевненість в собі, доброзичливість, відкритість, комунікабельність, щирість, культурність.

На основі домінування певних характеристик атрактивності, що були отримані при роботі зі шкалою, виокремлено п'ять груп дівчат старшого юнацького віку: група, де провідними характеристиками вважаються жіночність та зовнішня привабливість («жіночні»); група, що висуває в якості провідних експресивність та оптимістичність («енергійні»); група, в якій віддається перевага впевненості в собі та доброзичливості («впевнені»); група, яка вважає провідними – відкритість та комунікабельність («комунікабельні»); група, що надає перевагу в образі щирості та культурності («конгруентні»).

У кожній групі проведено кореляційний аналіз, який виявив: по-перше, характер взаємозв'язку параметрів самооцінок загальної та ситуативної атрактивності з індивідуально-психологічними властивостями особистості дівчат, по-друге, комплекси суттєвих взаємозв'язків емоційно-комунікативних характеристик атрактивності з цими властивостями.

У кореляційній структурі «жіночних» дівчат самооцінка загальної атрактивності позитивно пов'язана зі спонтанною агресивністю ($r=0.32$, $p<0,05$), екстравертованістю ($r=0.33$, $p<0,05$), глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.38$, $p<0,05$). Стосовно взаємозв'язків емоційно-комунікативних характеристик атрактивності з індивідуально-психологічними властивостями особистості дівчат даної групи виявлено наступні тенденції у їх співвідношенні: зовнішня привабливість додатньо, а жіночність від'ємно пов'язані з глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.33$, $p<0,05$); оптимістичність позитивно корелює з екстравертованістю ($r=0.38$, $p<0,05$); експресивність має пряму кореляцію з невротичністю ($r=0.37$, $p<0,05$) та зворотню з урівноваженістю ($r=-0.40$, $p<0,05$); впевненість в собі від'ємно корелює з емоційною лабільністю ($r=-0.42$, $p<0,05$); доброзичливість негативно пов'язана з реактивною агресією ($r=-0.32$, $p<0,05$); відкритість має позитивні зв'язки з фемінністю ($r=0.33$) та збудливістю ($r=0.34$) при $p<0,05$.

У структурі «енергійних» дівчат самооцінка загальної атрактивності має позитивний зв'язок з емоційно-комфортним сімейним кліматом ($r=0.29$, $p<0,05$), товариськістю ($r=0.29$, $p<0,01$), врівноваженістю ($r=0.48$, $p<0,01$), екстравертованістю ($r=0.46$, $p<0,01$), глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.42$, $p<0,01$) та має негативні зв'язки з емоційно-напруженим сімейним кліматом ($r=-0.29$, $p<0,05$), депресивністю ($r=-0.29$, $p<0,05$), сором'язливістю ($r=-0.39$, $p<0,01$). Самооцінка ситуативної атрактивності дівчат цієї групи додатньо корелює з комунікативною емоційною спрямованістю ($r=0.23$, $p<0,05$). Зовнішня привабливість додатньо, а жіночність від'ємно корелюють з глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.31$) при $p<0,05$. Експресивність має позитивний зв'язок із здатністю до саморегуляції ($r=0.32$) та негативний – з маскулінністю ($r=-0.30$) при $p<0,05$.

Впевненість в собі додатньо корелює з реактивною агресивністю ($r=0.42$, $p<0,01$) та маскулінністю ($r=0.30$, $p<0,05$). Доброзичливість, навпаки, негативно пов'язана з реактивною агресією ($r=-0.29$, $p<0,05$). Щирість має позитивний зв'язок із практичним ($r=0.31$) та негативний – із гедоністичними типами емоційної спрямованості ($r=-0.29$) при $p<0,05$. Культурність позитивно корелює з товариськістю ($r=0.31$), врівноваженістю ($r=0.33$) та емпатичністю ($r=0.32$) при $p<0,05$.

У групі «впевнених» дівчат самооцінка загальної атрактивності позитивно пов'язана з врівноваженістю ($r=0.34$, $p<0,05$) та глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.44$, $p<0,01$); самооцінка ситуативної атрактивності прямо пов'язана з фемінністю ($r=0.33$, $p<0,05$). Жіночність додатньо корелює з акізитивною емоційною спрямованістю ($r=0.31$, $p<0,05$); оптимістичність – з маскулінністю ($r=0.38$, $p<0,01$) та андрогінністю ($r=0.33$, $p<0,05$); комунікабельність має позитивну кореляцію з відкритістю ($r=0.32$, $p<0,05$) та ін.

У кореляційній структурі «комунікабельних» дівчат самооцінка загальної атрактивності позитивно пов'язана з екстравертованістю ($r=0.47$, $p<0,01$), глоричною емоційною спрямованістю ($r=0.35$, $p<0,05$); самооцінка ситуативної атрактивності додатньо корелює з андрогінністю ($r=0.33$, $p<0,05$). Зовнішня привабливість додатньо пов'язана із збудливістю ($r=0.38$, $p<0,05$). Оптимістичність має позитивний зв'язок із відкритістю ($r=0.37$, $p<0,05$); експресивність – із здатністю до саморегуляції ($r=0.53$, $p<0,01$) та фемінністю ($r=0.40$, $p<0,05$). Відкритість прямо пов'язана з екстраверсією ($r=0.35$, $p<0,05$). Комунікабельність має негативну кореляцію із невротичністю ($r=-0.37$) та лабільністю ($r=-0.35$) при $p<0,05$.

У «конгруентних» дівчат самооцінка загальної атрактивності позитивно пов'язана з екстравертованістю ($r=0.47$), маскулінністю ($r=0.34$) та негативно із сором'язливістю ($r=-0.35$) при $p<0,05$. Самооцінка ситуативної атрактивності додатньо корелює із здатністю до саморегуляції ($r=0.37$, $p<0,05$). Жіночність негативно корелює з відкритістю ($r=-0.33$, $p<0,05$). Оптимістичність має негативні зв'язки з депресивністю ($r=-0.34$, $p<0,05$), спонтанною агресивністю ($r=-0.35$, $p<0,05$) та сором'язливістю ($r=-0.42$, $p<0,01$); експресивність позитивно пов'язана із здатністю до саморегуляції ($r=0.44$, $p<0,01$). Комунікабельність має негативну кореляцію із невротичністю ($r=-0.34$, $p<0,05$) та депресивністю ($r=-0.45$, $p<0,01$).

Таким чином, характеристики атрактивності своєрідно включені в систему індивідуально-психологічних властивостей дівчат, що дозволяє перейти до дослідження її специфіки.

З метою подальшого групування показників та визначення факторів специфіки атрактивності у вигляді комплексів взаємопов'язаних особистісних властивостей використано факторний аналіз у зазначених групах дівчат (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст факторів, що обумовлюють специфіку атрактивності у групах дівчат

Жіночні		Енергійні		Впевнені		Комунікабельні		Конгруентні	
Екстраверсія-товариськість (12,53%)		Фемінність-товариськість (14,5%)		Емпатичність-товариськість (13,45%)		Фемінність-товариськість (16,06%)		Емоційно-комфортний сімейний (11,61%)	
P35	0,81	P37	0,77	P40	0,77	P37	0,80	P55	(-0,90)
P30	0,75	P30	0,68	P30	0,71	P30	0,79	P54	0,90
P27	0,70	P35	0,67	P33	(-0,70)	P52	0,74	P31	0,52
P52	0,63	P58	0,63	P52	0,67	P40	0,73	P36	(-0,59)
P37	0,61	P59	0,34	P35	0,57	P35	0,70		
P32	0,52	P40	0,60	P45	(-0,57)	P33	(-0,64)		
		P36	(-0,49)	P48	0,45	P45	(-0,58)		
Лабільність-сором'язливість (10,37%)		Агресивність (9,37%)		Самооцінка атрактивності (10,22%)		Агресивність-лабільність (10,74%)		Фемінність-експресивність (10,44%)	
P33	0,77	P27	0,82	P58	0,71	P32	0,81	P51	0,85
P36	0,67	P32	0,70	P55	(-0,70)	P36	0,75	P38	0,65
P34	0,61	P52	0,54	P54	0,70	P27	0,75	P42	(-0,64)
P31	(-0,56)	P48	0,40	P31	0,51	P43	(-0,51)	P32	(-0,56)
P43	(-0,49)	P42	0,37	P53	0,49			P27	(-0,53)
Фемінність-експресивність (10,16%)		Емоційно-комфортний сімейний (9,17%)		Художньо-естетичне виховання (9,19%)		Емоційно-комфортний сімейний (10,21%)		Екстраверсія-саморегуляція (9,98%)	
P38	0,80	P54	0,75	P56	0,90	P55	(-0,89)	P35	0,70
P51	0,75	P55	(-0,75)	P57	(-0,90)	P54	0,89	P39	0,65
P49	0,73	P46	0,59	P46	0,54	P31	0,62	P34	0,51
P40	0,51	P53	0,56					P59	0,50
P42	(-0,40)	P31	0,56					P53	0,45
Емоційно-комфортний сімейний (9,21%)		Експресивність-комунікативність (8,26%)		Фемінність-комунікативність (8,67%)		Фемінність-альтруїзм (8,73%)		Художньо-естетичне виховання (9,56%)	
P54	(-0,87)	P38	0,68	P51	0,77	P46	0,82	P57	(-0,90)
P55	0,87	P45	(-0,57)	P49	0,63	P51	0,76	P56	0,90
P44	0,52	P51	0,53	P38	0,61	P39	0,64		
		P49	0,50	P34	0,41	P38	0,52		
Художньо-естетичне виховання(8,34%)		Художньо-естетичне виховання (8,26%)		Агресивність-лабільність (8,11%)		Художньо-естетичне виховання(8,12%)		Маскулінність-емпатичість (9,51%)	
P56	(-0,94)	P57	(-0,94)	P27	0,76	P56	0,98	P52	0,68
P57	0,94	P56	0,94	P32	0,70	P57	(-0,89)	P40	0,59
		P43	(-0,31)	P36	0,50	P49	(-0,56)	P30	0,59
				P43	(-0,43)			P33	(-0,57)
Андрогінність-альтруїзм (6,99%)		Відкритість (6,9%)				Самооцінка атрактивності (7,85%)			
P46	0,76	P34	0,79			P59	0,63		
P53	0,68	P41	(-0,56)			P58	0,59		
P45	(-0,40)	P39	0,47			P48	(-0,63)		
						P34	0,58		

Примітка: P27 – спонтанна агресія; P30 – товариськість; P31 – врівноваженість; P32 – реактивна агресія; P33 – сором'язливість; P34 – відкритість; P35 – екстраверсія-інтроверсія; P36 – емоційна лабільність; P37 – маскулінізм-фемінізм; P38 – експресивність; P39 – здатність до саморегуляції; P40 – емпатичність; P41 – романтична загальна емоційна спрямованість (ЗЕС); P42 – акізитивна ЗЕС; P43 – праксична ЗЕС; P44 – глорична ЗЕС; P45 – гедоністична ЗЕС; P46 – альтруїстична ЗЕС; P47 – гностична ЗЕС; P48 – пугнічна ЗЕС; P49 – комунікативна ЗЕС; P50 – естетична ЗЕС; P51 – фемінність; P52 – маскулінізм; P53 – андрогінність; P54 – емоційно-комфортний сімейний клімат; P55 – емоційно-напружений сімейний клімат; P56 – достатнє художньо-естетичне виховання; P57 – недостатнє художньо-естетичне виховання; P58 – самооцінка загальної атрактивності; P59 – самооцінка ситуативної атрактивності.

Аналіз отриманих даних показав, що специфіка атрактивності у дівчат старшого юнацького віку обумовлюється сукупністю загальних та індивідуально-типових ознак, які виступають для досліджуваної властивості в якості внутрішніх та зовнішніх факторів. Виявлено такі внутрішні фактори для представниць досліджуваних груп: «жіночних» – фемінність, андрогінність, екстравертованість, лабільність, сором'язливість, експресивність, альтруїстичність та ін.; «енергійних» – фемінний тип гендерної ідентичності, товариськість, комунікативність, експресивність, агресивність, відкритість та ін.; «впевнених» – товариськість, висока самооцінка атрактивності, фемінність, емпатичність та ін.; «комунікабельних» – фемінний тип гендерної ідентичності, товариськість, лабільність, агресивність та ін.; «конгруентних» – фемінність, маскулінізм, врівноваженість, експресивність, екстравертованість, здатність до саморегуляції та ін. Зовнішніми факторами специфіки досліджуваної властивості є емоційно-комфортний сімейний клімат та художньо-естетичне виховання, які позитивно корелюють з показниками атрактивності. Останнє є загальною тенденцією для дівчат більшості груп.

Представлена процедура констатуючого експерименту виявила симптомокомплекс та фактори специфіки атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці, що є важливим підґрунтям для розробки та апробації цілеспрямованої системи психологічної корекції.

У третьому розділі «Розробка та апробація системи психологічної корекції емоційно-комунікативних особливостей атрактивності у дівчат в старшому юнацькому віці» представлено зміст цілеспрямованої системи психологічної корекції, викладено програму формуючого експерименту та результати її апробації.

Метою побудованої нами корекційної системи є розвиток особливостей атрактивності, провідними серед яких виступають емоційно-комунікативні: експресивність, відкритість, емпатичність, емоційна саморегуляція та врівноваженість, комунікабельність, товариськість, здатність викликати довіру та ін.

Наряду з цим, особлива увага приділялась розвитку позитивної “Я-концепції” (впевненості в собі, самоприйняттю та конгруентності), оскільки теоретико-емпірично обґрунтовано важливість високої самооцінки для розвитку атрактивності. Тенденції розвитку, що мають бути закладені в основі змісту даної системи, знаходяться у внутрішньому потенціалі та індивідуальності дівчат, спираються на сильні сторони їх особистості та ресурси для самозмінення.

Запропонований психокорекційний тренінг є авторським поєднанням класичних розвивальних вправ, які реалізовувались поетапно в структурі чотирьох змістових блоків програми: актуалізації атрактивності, розкриття її змісту та окреслення стратегій, усвідомлення власної атрактивності, її виявлення та втілення.

До апробації було залучено 56 студенток, самооцінка загальної та ситуативної атрактивності яких виявилась на низькому та середньому рівнях. Перевірка результатів апробації представляла собою квазіекспериментальний план 4 дискретних часових серій: самооцінювання до експерименту (E1), після нього (E2), експертне оцінювання (E3) та самооцінювання відстрокованого ефекту психокорекції (E4) за допомогою адаптованої процедури визначення самооцінки Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн “Розміщення себе на шкалах атрактивності”. Це дало змогу визначити самооцінки характеристик симптомокомплексу атрактивності: зовнішньої привабливості (P60), жіночності (P61), оптимістичності (P62), експресивності (P63), впевненості в собі (P64), доброзичливості (P65), відкритості (P66), комунікабельності (P67), щирості (P68), культурності (P69) та загального коефіцієнта самооцінки атрактивності (P70). У табл. 2 показані значення самооцінок за вищеописаними шкалами до та після експерименту, експертних оцінок та самооцінок відстрокованого ефекту психокорекції.

Таблиця 2

Порівняння середньоарифметичних значень самооцінок та експертних оцінок за шкалами P60-P70 у вимірювальних серіях (E1, E2, E3, E4)

Шкали Xп	P60	P61	P62	P63	P64	P65	P66	P67	P68	P69	P70
x1	6,2	5,9	7,2	7,1	6,4	8,2	6,8	7,0	7,4	7,2	6,9
x2	8,7	8,9	9,0	9,2	9,0	9,1	9,3	9,5	9,6	8,9	9,1
x3	8,5	8,6	8,7	8,6	8,7	8,8	8,9	8,8	8,5	8,4	8,6
x4	8,8	8,5	8,5	9,1	9,2	8,9	8,8	9,3	8,9	8,3	8,8

Примітка: x1 – середньоарифметичне значення самооцінок за шкалами P60-P70 в експериментальній групі до експерименту (E1);

x2 – середньоарифметичне значення самооцінок за шкалами P60-P70 в експериментальній групі після експерименту (E2);

x3 – середньоарифметичне значення експертних оцінок (E3) за шкалами P60-P70;

x4 – середньоарифметичне значення самооцінок відстрокованого ефекту психокорекції (E4) за шкалами P60-P70.

В цілому, наведені дані засвідчили підвищення показників, що може свідчити про ефективність психокорекційного впливу на представлені характеристики атрактивності дівчат (P60 – P70). Для підтвердження значущості змін, які відбулись з самооцінками характеристик: x_1 – до експерименту (E1), x_2 – після нього (E2), x_3 – при експертному оцінюванні (E3) та x_4 – при аналізі відстрокованого ефекту (E4) був застосований t-критерій Стьюдента (t). Зміни за всіма показниками шкал є достовірно значущими на достатньому рівні вірогідності ($p < 0,05$).

Експертне оцінювання характеристик атрактивності після корекції, в цілому, підтвердило зміни у бік їх підвищення, але в меншому ступеню, ніж при самооцінюванні дівчатами власних особливостей атрактивності. На думку експертів, найбільшої значущості змін зазнали показники: зовнішня привабливість, жіночність, впевненість в собі, комунікабельність тощо. В цілому, достовірно значущі зміни самооцінок за всіма параметрами при їх порівнянні до експерименту та відстроковано вказують на загальну ефективність проведеної психокорекційної роботи. Найбільшої тенденції підвищення також зазнали параметри зовнішньої привабливості, жіночності, впевненості в собі, комунікабельності та експресивності. На пролонгованість ефекту корекції при порівнянні значень самооцінок відразу після експерименту та відстроковано вказують незначне зростання параметрів упевненості в собі, в цілому, та у власній зовнішності, зокрема, а також збереження у часі параметрів таких суттєвих емоційно-комунікативних особливостей атрактивності як експресивності, доброзичливості та комунікабельності. Дана тенденція пояснюється тим, що дівчата продовжили роботу по самовдосконаленню у напрямку розвитку емоційно-комунікативних основ атрактивності. Параметри оптимістичності, відкритості та щирості зазнали незначного зниження в наслідок незмінності соціальної ситуації розвитку, яка є важливим фактором впливу на атрактивність дівчат.

Результати апробації із статистичною перевіркою достовірності змін у досліджуваних параметрах доводять, що реалізація запропонованої корекційної системи сприяла підвищенню самооцінки дівчат старшого юнацького віку за багатьма виявленими характеристиками симптомокомплексу атрактивності: зовнішньої привабливості, жіночності, експресивності, впевненості в собі, доброзичливості, комунікабельності та культурності.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретико-експериментальне узагальнення і нове наукове розв'язання проблеми атрактивності та корекції її емоційно-комунікативних особливостей у дівчат, що передбачало уточнення сутності поняття, виокремлення симптомокомплексу її характеристик, емпіричне дослідження факторів специфіки атрактивності та розробку програми психологічної корекції емоційно-

комунікативних особливостей атрактивності у дівчат старшого юнацького віку. Дослідження виконане у цьому контексті дозволяє зробити такі висновки:

1. Аналіз теоретико-методологічної літератури показав, що проблема атрактивності є актуальною, проте у сучасній психології вона недостатньо визначена. Виділено основні підходи до розуміння змісту атрактивності. Перший полягає у лінгвістичному аналізі поняття на фоні неоднозначності його тлумачення в різних мовах; однак більшість різномовних еквівалентів (франц. “attractivité”, нім. “attraktivität”, англ. “attractiveness” та ін.) вказують на певну їх семантичну близькість. За другим підходом, атрактивність розуміється у вигляді неусвідомлюваних уявлень та установок про вроджену наділеність певних індивідів надприродними якостями. Третій підхід атрактивність ототожнює із зовнішньою привабливістю, яка, переважно, визначається невербальним компонентом комунікації. За четвертим, вона розглядається як властивість об'єкту атракції, що виявляється в ході соціально-перцептивної взаємодії. В цілому, проведений аналіз дає підставу розуміти атрактивність як інтегральну властивість особистості, що виявляється у здатності викликати позитивне емоційне ставлення, інтерес, симпатію та довіру в оточуючих людей.

2. Встановлено, що атрактивність описується симптомокомплексом властивостей, який складають характеристики, що мають специфічні ознаки на всіх рівнях інтегральної індивідуальності (за В.С. Мерліним) та представляють основні сфери особистості (когнітивна, емоційна, комунікативна, мотиваційна, вольова). Однак, теоретично обґрунтовано, що провідними у симптомокомплексі атрактивності дівчат старшого юнацького віку є саме емоційно-комунікативні особливості (соціальний інтелект, спрямованість на підтримання стосунків, товариськість, емпатичність та ін.).

3. Показано, що розроблений методичний інструментарій (опитувальник “Атрактивність жінки”, шкала “Оцінка характеристик атрактивності” дав можливість діагностувати ознаки, що характеризують образ жінки з вираженою атрактивністю (симптомокомплекс атрактивності), а також отримати дані, що вказують на високу усвідомленість дівчатами актуальності проблематики атрактивності, важливе значення цієї властивості для різних сфер повсякденного життя та досягнення особистого успіху. Встановлено чинники, що перешкоджають розвитку атрактивності: низький рівень самооцінки та її наслідки (невпевненість в собі, незадоволення / неприйняття своєї зовнішності), наявність комплексу неповноцінності та неефективність вербального і невербального спілкування (неконтактність, дистанційованість, бар'єри в спілкуванні). Визначено в якості важливих чинників розвитку атрактивності умови сімейного виховання дівчат (емоційно-комфортний та емоційно-напружений сімейний клімат) та рівні їх художньо-естетичного виховання.

4. Визначено самооцінку загальної та ситуативної атрактивності та три її рівні (високий, середній та низький). Для сукупної вибірки дівчат старшого юнацького віку переважає високий рівень самооцінки ситуативної та середній рівень самооцінки загальної атрактивності, що може інтерпретуватись більшою гнучкістю та варіативністю проявів саме ситуативної атрактивності. Розкрито залежність між якістю родинного виховання та переважанням серед дівчат високого й середнього рівня самооцінки за вказаними видами атрактивності, що підтверджує сприятливий вплив емоційно-комфортного сімейного клімату на розвиток атрактивності.

5. Визначено на рівні соціальних уявлень дівчат симптомокомплекс атрактивності, що представляє собою десять найсуттєвіших характеристик в образі жінки, серед яких провідними виступають емоційно-комунікативні: зовнішня привабливість, жіночність, оптимістичність, експресивність, впевненість в собі, доброзичливість, відкритість, комунікабельність, щирість, культурність. На основі домінуючих характеристик виокремлено п'ять груп дівчат старшого юнацького віку: група, де провідними характеристиками вважає жіночність та зовнішню привабливість («жіночні»); група, що висуває в якості провідних експресивність та оптимістичність («енергійні»); група, в якій віддається перевага впевненості в собі та доброзичливості («впевнені»); група, яка вважає провідними – відкритість та комунікабельність («комунікабельні»); група, що надає перевагу в образі щирості та культурності («конгруентні»).

6. Емпірично доведено існування значущих кореляційних взаємозв'язків між показниками атрактивності (самооцінками загальної та ситуативної атрактивності, її емоційно-комунікативними характеристиками) та спектром індивідуально-психологічних властивостей особистості дівчат, які підтверджують суттєву роль останніх у визначенні провідних особливостей атрактивності та підкреслюють специфічну своєрідність досліджуваних груп.

Результати факторного аналізу дозволили отримати більш згруповані комплекси взаємопов'язаних індивідуально-психологічних властивостей та показників атрактивності, що обумовлюють її специфіку у дівчат старшого юнацького віку та в якісному плані виступають її внутрішніми та зовнішніми факторами. Для «жіночних» дівчат внутрішніми факторами специфіки атрактивності виступають фемінність, андрогінність, екстравертованість, емоційна лабільність, сором'язливість, експресивність, альтруїстичність та ін.; «енергійних» – фемінність, товариськість, комунікативність, експресивність, агресивність, відкритість та ін.; «впевнених» – товариськість, фемінність, емпатичність, самооцінка атрактивності та ін.; «комунікабельних» – фемінність, товариськість, емоційна лабільність, агресивність та ін.; «конгруентних» – фемінність, маскулінність, емоційна врівноваженість, експресивність, екстравертованість, здатність до саморегуляції та ін. Для дівчат більшості груп зовнішніми факторами специфіки досліджуваної

властивості виступають емоційно-комфортний сімейний клімат та достатнє художньо-естетичне виховання.

7. Розроблено та апробовано цілеспрямовану систему психокорекції, яка поетапно реалізована у таких змістових блоках: актуалізація атрактивності, розкриття її змісту та окреслення стратегій, усвідомлення власної атрактивності, її виявлення та втілення. Доведено на рівні статистичної перевірки достовірності змін у досліджуваних параметрах, що впровадження запропонованої системи сприяло певному підвищенню самооцінок дівчат за більшістю виявлених характеристик симптомокомплексу атрактивності: зовнішньої привабливості, жіночності, експресивності, впевненості в собі, доброзичливості, комунікабельності та культурності. Перевірка результатів апробації у вигляді квазіекспериментального плану дискретних часових серій, в цілому, засвідчила пролонгованість корекційного ефекту та загальну ефективність розробленої системи психологічної корекції.

Відтак, висунута в дисертаційному дослідженні гіпотеза про те, що визначення факторів специфіки атрактивності, а саме своєрідності співвідношення емоційно-комунікативних з іншими особистісними особливостями, дозволяє знайти адекватні підходи до психологічної корекції особливостей атрактивності у дівчат в період юнацтва, підтверджується.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого наукового пошуку вимагає вивчення онтогенетичного аспекту проблеми атрактивності; проведення крос-культурних, статево-демографічних, гендерних досліджень; вдосконалення методів психодіагностики атрактивності та способів психологічної корекції її особливостей.

Основні результати дослідження відображено в таких публікаціях автора:

1. Сизоненко А. М. Психологічний та культурологічний аспекти жіночої принадності / А. М. Сизоненко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології; [Редкол.: С. Д. Максименко та ін.] – К.: Міленіум, 2007. – Випуск 17 (20). – С. 193–197.
2. Сизоненко А. М. Теоретико-методологічні основи дослідження жіночої атрактивності / А. М. Сизоненко // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2008. – № 10-11. – С. 278–285.
3. Сизоненко А. М. Принадність як професійно важлива властивість жінки-педагога / А. М. Сизоненко // Наука і освіта – 2008. – №3. – С. 120–124.
4. Кленчу А. М. Специфіка основних детермінант атрактивності у дівчат старшого юнацького віку / А. М. Кленчу // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту: Зб. статей. Серія «Психологічні науки». – Чернігів, 2010. – Випуск 82. Т.1. – С. 221–224.
5. Сизоненко А. М. Сутність жіночої принадності в психологічному аспекті / А. М. Сизоненко // Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі: [зб. наук. праць]. – Полтава: ПДПУ, 2007. – С. 54–57.

6. Сизоненко А. М. До проблеми теоретико-методологічного визначення атрактивності особистості / А. М. Сизоненко // Виховання і культура. – 2009. – № 4 (20). – С. 43–48.

7. Кленчу А. М. Особливості атрактивності особистості в контексті психоемоційного розвитку студенток психологічної спеціальності / А. М. Кленчу: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [“Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості фахівців гуманітарного спрямування: зміст, форми та методи підготовки”], (Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р.) / М-во освіти та науки України, Хмельн. нац. ун-т. – Х.: ХНУ, 2010. – С. 55–56.

8. Кленчу А. М. Провідні тенденції у вивченні проблеми атрактивності особистості / А. М. Кленчу: матеріали II Всеукр. психол. конгресу [“Присвяченого 110-річчю від дня народження Г.С. Костюка”], (Київ, 19-21 квіт. 2010 р.) / за ред. С.Д. Максименка та ін. – Т. 1. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – С. 119-123.

АНОТАЦІЇ

Кленчу А. М. Емоційно-комунікативні особливості атрактивності та їх корекція у дівчат старшого юнацького віку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2011.

У дисертаційному дослідженні порушено проблему емоційно-комунікативних особливостей атрактивності та виявлення шляхів їх психологічної корекції у дівчат старшого юнацького віку. Атрактивність вперше розглядається як інтегральна властивість особистості, що виявляється у здатності викликати позитивне емоційне ставлення, інтерес, симпатію та довіру в оточуючих людей У ході дослідження експліковано та описано симптомокомплекс характеристик атрактивність, в яких, наряду з іншими, провідними виступають емоційно-комунікативні (зовнішня привабливість, оптимістичність, експресивність, впевненість у собі, доброзичливість, відкритість, комунікабельність, щирість, культурність та ін.). Розкрито чинники, що сприяють і перешкоджають розвитку атрактивності та виявлені певні її види та рівні її самооцінки.

В емпіричному дослідженні встановлені зовнішні та внутрішні фактори специфіки атрактивності (фемінність, андрогінність, екстравертованість, агресивність, емоційна лабільність, експресивність, емпатичність, товариськість, відкритість, самооцінка атрактивності та ін.).

Розроблено та апробовано систему психокорекції, яка спрямована на розвиток емоційно-комунікативних особливостей атрактивності й позитивної «Я-концепції». Експериментально доведено, що впровадження запропонованої програми сприяє

значному підвищенню самооцінок учасниць за більшістю виявлених характеристик симптомокомплексу атрактивності.

Ключові слова: атрактивність, симптомокомплекс атрактивності, емоційно-комунікативні особливості атрактивності, фактори специфіки атрактивності, дівчата юнацького віку.

Кленчу А. Н. Эмоционально-коммуникативные особенности аттрактивности и их коррекция у девушек старшего юношеского возраста. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертационное исследование посвящено теоретическому и экспериментальному изучению эмоционально-коммуникативных особенностей аттрактивности и их коррекции у девушек старшего юношеского возраста. Аттрактивность впервые рассматривается как интегральное свойство личности, которое проявляется в способности вызывать положительное эмоциональное отношение, интерес, симпатию и доверие у окружающих людей. В работе исследуется симптомокомплекс психологических особенностей девушек, которые характеризуют аттрактивность, среди которых, на ряду с другими, ведущими выступают эмоционально-коммуникативные особенности (внешняя привлекательность, оптимистичность, экспрессивность, уверенность в себе, доброжелательность, открытость, коммуникабельность, искренность, культурность и др.). Раскрыты условия, которые способствуют и препятствуют развитию аттрактивности и определены ее виды и уровни ее самооценки.

В эмпирическом исследовании установлены значительные корреляционные взаимосвязи показателей аттрактивности и широкого спектра индивидуально-психологических свойств девушек, которые подтверждают определяющую роль последних в выявлении в качестве ведущих эмоционально-коммуникативные особенности аттрактивности. В ходе анализа выделены внешние и внутренние факторы аттрактивности, которые обуславливают ее специфику у девушек старшего юношеского возраста. Внутренними являются феминность, андрогинность, экстравертированность, агрессивность, эмоциональная лабильность, экспрессивность, эмпатичность, общительность, самооценка аттрактивности и др. Внешними факторами выступают эмоционально-комфортный семейный климат и достаточный уровень художественно-эстетического воспитания.

В диссертации представлена система психокоррекции, которая направлена на развитие эмоционально-коммуникативных особенностей аттрактивности и позитивной «Я-концепции» девушек. Разработанная коррекционная система поэтапно реализуется в таких содержательных блоках: актуализации

аттрактивности, раскрытии ее содержания и определения стратегий, осознании собственной аттрактивности, ее выявлении и воплощении. В ходе апробации экспериментально доказано, что внедрение предложенной программы пролонгирует повышение самооценок большинства выявленных характеристик симптомокомплекса аттрактивности и, в целом, свидетельствует об общей эффективности разработанной системы психологической коррекции.

Ключевые слова: аттрактивность, симптомокомплекс аттрактивности, эмоционально-коммуникативные особенности аттрактивности, факторы специфики аттрактивности, девушки юношеского возраста.

Klenchu A. N. Emotional-communicational aspects of attractiveness and their correction for the girls of late-teen age. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.07. - Pedagogical and developmental psychology. - State educational establishment «South Ukrainian National Pedagogical University after Ushynsky», Odessa, 2011.

The dissertation contains the results of theoretical and experimental research of the specific aspects of attractiveness and their correction for girls of late-teen age. Attractiveness is regarded for the first time as an interactive feature of personality which generates a positive emotional reaction, interest, benevolence and trust in the people around. The paper describes the complex of symptoms of psychological features which define attractiveness like emotional-communicational (physical appearance, optimism, expression, self-confidence, goodwill, openness, communicativeness, sincerity, sophistication, etc). It emphasizes the factors which contribute or create barriers to the development of attractiveness and uncovers the types and levels of it's self-assessment.

The study establishes external and internal factors of attractiveness which condition it's specificity for girls (femininity, androgyny, extroversion, aggressiveness, emotional instability, expressiveness, empathy, sociability, awareness of own attractiveness, etc).

The work presents the system of psycho-correction which aims at developing the emotional-communicational particulars of attractiveness and the positive model of self-concept. In the confirmation process it is experimentally proven that implementation of the proposed programme significantly increases participants' self-assessment for most of the studied complex of symptoms and overall points to the general effectiveness of the designed system of psychological correction.

Key words: attractiveness, complex of symptoms of attractiveness, emotional-communicational aspects of attractiveness, specific factors of attractiveness, teen-age girls.

Підписано до друку 20.05.11. Формат 60x90/16.
Умовн. друк. арк. 1,25. Обл.-вид. арк. 0,9 Тираж 100 прим. Зам. № 1683.

Віддруковано з готового оригінал-макету в АО БАХВА

(свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 145 від 11.08.2000)
65044, Україна, м. Одеса, пр-т. Шевченка, 1, корп.5
тел./факс (+48) 777-43-50 www.bahva.com e-mail: mail@bahva.com

